

**JOSIP ŠTOLCER
SLAVENSKI –
ČAKOVEČKI
SKLADATELJSKI GENIJ
S BEOGRADSKOM
ADRESOM I SVJETSKIM
GLASOM**

MAŠA HRUSTEK SOBOČAN
Muzej Međimurja Čakovec
masa.hrustek.sobocan@gmail.com

Slika 1. Josip Štolcer Slavenski; snimila: Maša Hrustek Sobočan

O životu i radu Josipa Štolcera Slavenskog do sada je dovoljno istraženo i napisano; njegovom biografijom i radom najviše se bavila muzikologinja dr. Eva Sedak, dok o intimnijim obiteljskim trenucima saznajemo mnogo iz biografije

Slavenskog, jednostavno naslovljene *Josip*, nastale na osnovu sjećanja njegove udovice Milane. Održani su i okrugli stolovi o Josipu Slavenskom u Čakovcu 11.05.1983., 09.05.1996. i 16.05.2013. te Naučni skup povodom 50 godina od kompozitorove smrti u Beogradu 2006. Iza njih su ostale publikacije s objavljenim priložima s opsežnih istraživanja na temu njegovog lika i djela. U svojem članku iz mora informacija pokušala sam stvoriti jasnu i integriranu sliku Josipa kao osobe i Josipa kao glazbenika te naglasiti prekretno momente u životu i radu koji su ga oblikovali.

**JOSIPOVE NOTE IZ KRUŠNE
PEĆI**

Josip je naslijedio glazbeni talent od glazbeno talentiranog oca pekara od kojeg je primao prve poduke o notama i sviranju na citri. Od Majke, koju je obožavao i ci-

Slika 2. Majka Marija Štolcer rođena Novak; snimila: Maša Hrustek Sobočan

Slika 3. Otac Josip Štolcer; snimila: Maša Hrustek Sobočan

Slika 4. Oko 1910. Sa sestrama Linkom, Anom, Marijom i Julijom; snimila: Maša Hrustek Sobočan

jenio čitavog života, Majke, čije je ime uvijek pisao velikim slovom, Majke koja se žrtvovala kako bi mu omogućila škole, poduke iz jezika i poticala ga u razvoju glazbenog talenta, od nje je naslijedio ljubav prema međimurskim narodnim napjevima koje je vječito pjevušila. Majka je prije udaje služila u bogatim građanskim čakovečkim obiteljima i dio tog modernog duha širih nazora prenosila je na svoj dom i djecu. Nakon završene građanske škole, Josip je kod oca učio pekarski zanat. Noću je mijesio tijesto i pekao kruh, a danju je sam savladavao i učio glazbu, matematiku i fiziku. Ono što je danju naučio, noću bi ispekao: cis, dis, fis, na jednoj strani poredani molovi, na drugoj durovi. Te slasne i tople note ravno iz krušne peći čekale su četiri mlađe sestre kao jestiva glazbena poduku ujutro.

IVANČICA U ZAPUČKU

Kao maturant Čakovečke građanske škole 1910. sudjelovao je u zajedničkom đlačkom tihom revoltu protiv mađarizacije Međimuraca, protiv ugnjetavanja i ugrožavanja slobode te protiv plaćanja školarine. Sudionici tihe pobune raspoznavali su se po cvijetu ivančice zataknutom u zupućak. O teškoj socijalnoj nepravdi oko 1910. u Međimurju svjedoče riječi sestre Julije: „Krajnja segregacija je sprovedena u Međimurju. Djeca su bila strogo izdvajana: na jednoj strani sjedila su djeca bogatih trgovaca, izvoznika, činovnika, jednom riječi, djeca čakovečkih Mađara, na drugoj međimurska sirotinja“¹

¹ Slavenski, Milana: *Josip*, Muzička škola *Josip Slavenski* SOKOJ – MIC, Beograd, 2006., str. 28.

Slika 5. 1910 Josip s maturantima Čakovečke građanske škole sa ivančicom u zapučku; snimila: Maša Hrustek Sobočan

Zavjera je otkrivena tek nakon što su podijeljene svjedodžbe, a sudionici su ostali obilježeni.

ODBIJENICA IZ VARAŽDINA OTVARA PUT U BUDIMPEŠTU

Mladenački bunt, u kojem se vrlo rano očituje Josipov otklon od konformističkih kompromisa, djelomično je zaslužan i za odbijenicu za upis na višu glazbenu školu. U Varaždinu je sa 16 godina radio u pekari gospođe Kirhmajer. Tamo ga je zatekao uvaženi varaždinski profesor glazbe Antun Stöhr, udubljenog u note te mu je odlučio davati besplatne privatne poduke iz teorije, dok mu je prvi učitelj klavira bio Dragutin Simon, sudac, boem, glazbeno visokoobrazovan Varaždinac. Josip je poslao svoje prve kompozicije na Muzičku školu Hrvatskog glazbenog zavoda u Varaždinu kako bi pristupio daljnjem glazbenom školovanju, a također je podnio i molbu za Petrovićevu stipendiju. Na njegovo veliko razočaranje, njegove kompozicije nisu smatrane dovoljno vrijednima za pristupanje u tako visoku

glazbenu školu, a Petrovićevu stipendiju nije dobio jer nije bio rođeni Varaždinac. Josip je nakon ovakvog udara doživio potpuni slom i izgubio vjeru i ambiciju za daljnji život. Uskočila je njegova voljena *mamika* i zatražila pomoć kod jedne od svojih gospođa poslodavki, žene čakovečkog židovskog advokata Volaka. Gospođa Volak je napisala pismo svom zetu Gezi Nagy, profesoru budimpeštanske muzičke akademije i priložila je i Josipove kompozicije. Odgovor ne samo da je bio pun

priznanja za mladog talentiranog glazbenog samouka, već je Josip na osnovu svojih radova primljen na Konzervatorij u Budimpešti bez suvišnih formalnosti te je oslobođen školarine. Ono što domaći nisu prepoznali te tako gotovo uništili mladu nadu u prvim nastojanjima, to su otvoreniji umovi europske metropole više cijenili i poticali. Gospođa Volak je također među čakovečkim dobrostojećim obiteljima prikupila toliko sredstava da mladi Štolcer otputuje u Budimpeštu i da može podmiriti prve neophodne troškove te je kod svojih prijatelja u Pešti organizirala da u svom domu određenog dana primaju Josipa na objed.

IVAN NOVAK I DOVRŠENJE STUDIJA U PRAGU

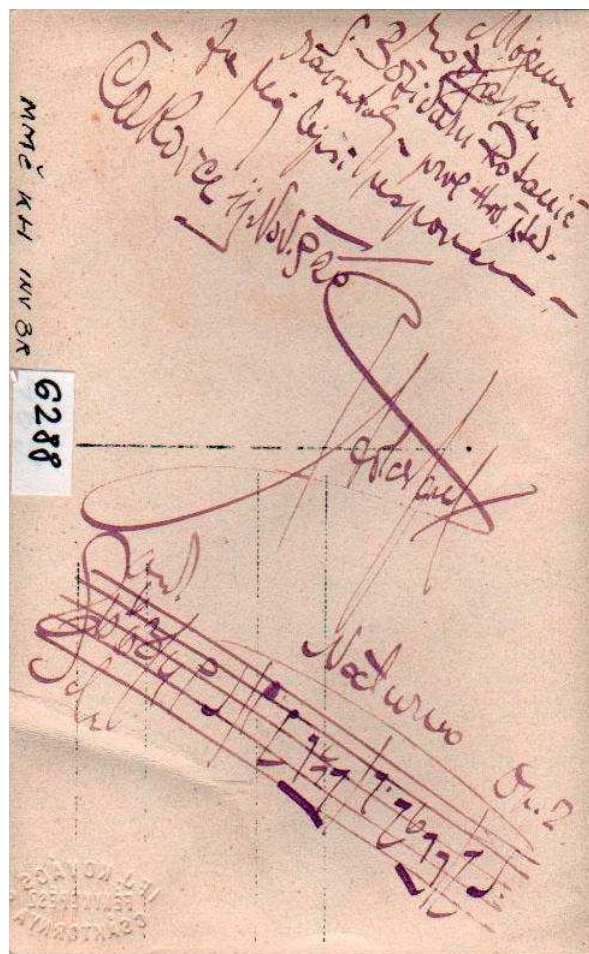
U Budimpeštu Josip stiže 1913. godine. Bio je odličan đak, hvaljen od profesora i voljen od kolega. Završio je prvu i drugu godinu te prvi semestar treće godine, kada je 1916. sa svojih 20 godina mobiliziran u 1. svjetski rat. Od svih profesora, na njega su najviše utjecali **Zoltan Ko-**

daly i **Bela Bartok** koji su u to vrijeme provodili terenska istraživanja na temu folkloru i borili se za njegovo očuvanje čistoće i autentičnosti. Bilješke s terena im je prepisivao Josip kako bi dodatno nešto zaradio pa inspiriran njihovim primjerom, u svom stvaralaštvu počinje upotrebljavati narodni melos. Nakon rata je 1. 12. 1918. osnovana Država Srba, Hrvata i Slovenaca, ali isprva ne obuhvaća i Međimurje. Zahvaljujući zalaganju rodoljuba **dr. Ivana Novaka** i nacionalno osviještenih Međimuraca, Međimurje je pripojeno matičnoj državi na Badnjak 1918. Poslije rata Josip se odbija opredijeliti za Mađarsku i tamo nastaviti školovanje. Radi 2 godine s ocem u pekari. Družuje se s varaždinskim studentima s kojima provodi slobodna popodneva raspravljajući o umjetnosti i znanosti. Dr. Ivan Novak tada radi u Zagrebu kao građanski povjerenik za Međimurje. Na osnovu Štolcerove molbe za financiranje daljnjeg školovanja, dodjeljuje mu jednokratnu pomoć od 6000 kruna u siječnju 1920. pomoću kojih Štolcer odlazi na završetak studija u Prag². Na praški Državni konzervatorij Štolcer je primljen 16. studenog 1920., u Majstorsku školu kao redovni student u razredu profesora za kompoziciju Vičeslava Novaka. Novakov đak bio je i Krsto Odak. U Pragu u jednom trenutku stanuje sa slikarom Ivom Režekom. U to vrijeme u Pragu djeluje vrlo poticajna umjetnička i studentska klima, a na čelu glazbene avangarde tamo je **Alois Haba**, tvorac četvrttonske glazbe. Iako je s velikim zanimanjem pratio njegov

eksperimentalni rad, Štolcer nije prigrlio Habin sistem u svojim kasnijim avangardnim traganjima, već je težio pronalasku vlastitog prirodnog tonskog sistema s 53 tona u oktavi.

PRVI USPJESI I PROLAZAK KROZ ZAGREB

Početak dvadesetih godina 20. stoljeća počinju se javno izvoditi Štolcerova djela. Prvi javni nastup Štolcer ima s *Nokturnom* u Zagrebu 10. svibnja 1920. na Večeri jugoslavenskih skladatelja u Zagrebu. Popraćen je s oduševljenjem, kao i izvedba *Jugoslavenske suite* na solističkom koncertu u Zagrebu 8. siječnja

Slika 6. Nekoliko taktova *Nokturna* na poleđini fotografije-dopisnice s datumom 11.11.1920. uz potpis skladatelja; snimila: Maša Hrustek Sobočan

² Vladimir Kapun, *Neosporni glazbeni talent*, u: Međimurje časopis za društvena pitanja i kulturu 4, ur. Kermek, Mira, Haček, Antun, Čakovec, 1983., str. 25 -36.

Slika 7. Prednji dio fotografije-dopisnice; snimila: Maša Hrustek Sobočan

1922. te prva izvedba kompozicije *Voda z vira* u Pragu 22. svibnja 1922. Redaju se uspjesi, no najveće priznanje tek slijedi; Štolcerov je *Prvi gudački kvartet* izabran između 142 sonate i trija, 91 kvarteta i 47 djela većeg opsega za izvedbu na **Festivalu komorne muzike u Donaueschingenu 19. 7. 1924.** U žiriju su bili: Busoni, Schönberg, Schrecker, Burkhardt. Počasni predsjednik festivala bio je Richard Strauss. Kvartet Slavenskog izveo je *praški Zika kvartet* s kojim je ostao u dobrim odnosima i kasnije opet surađivao. Na osnovu donaueschingenskog uspjeha dobio je kasnije stipendiju francuske vlade koja mu omogućuje studijsku godinu u Parizu. Josip Štolcer diplomirao je na Majstorskoj školi Državnog konzervatorija u Pragu 28. lipnja 1923.

Na mjesto nastavnika teoretskih predmeta na nižoj i srednjoj školi Kraljevske muzičke akademije u Zagrebu primljen je tri mjeseca kasnije, 28. rujna 1923. Ravnatelj Glazbenog zavoda u Zagrebu tada je bio Fran Lhotka, a administrativni direktor Varaždinac Vjekoslav Rosenberg-Ružić, isti onaj koji nije dozvolio Štolcerov upis na Muzičku školu u Varaždinu 1913. u kojoj je u to doba bio ravnatelj. Možemo samo nagađati da odnosi mladog skladatelja burnog karaktera i administrativnog šefa nisu bili usklađeni te Štolcer biva *oslobođen dužnosti* već 1924., navodno u sklopu reorganizacije akademije. Ustvari su Štolceru napravili uslugu jer se on ionako nije mogao prilagoditi strogim i krutim akademskim pravilima, kako u radu, tako i u ophođenju s ljudima, koja su bila diktirana „staromodnom austrougarskom etiketom suzdržanosti, distance i pedanterije“³. Ne čudi što je Josip bez zastajkivanja i osvrtnja produžio pravac u Beograd, utopivši se u šareni, opojni i gostoljubivi svijet istočnog Balkana istog trenutka kada je lakonogo stupio na beogradski kolodvor s jednim kovčegom u ruci.

BEOGRAD I SUSRET S BALKANOM

U Beograd je otišao u rujnu 1924. prihvativši poziv **Jovana Zorka**, upravitelja privatne srednje Muzičke škole, za redovnog profesora. Od jeseni 1926. uz ovu prvobitnu službu preuzima i mjesto učitelja vještina na Drugoj muškoj gimnaziji, gdje radi do 1937. Beograd je tada u svemu bio toliko drugačiji od konkretno politički i kulturno usmjeravanog

³ Slavenski, Milana: *Josip*, Muzička škola *Josip Slavenski* SOKOJ – MIC, Beograd, 2006., str. 28.

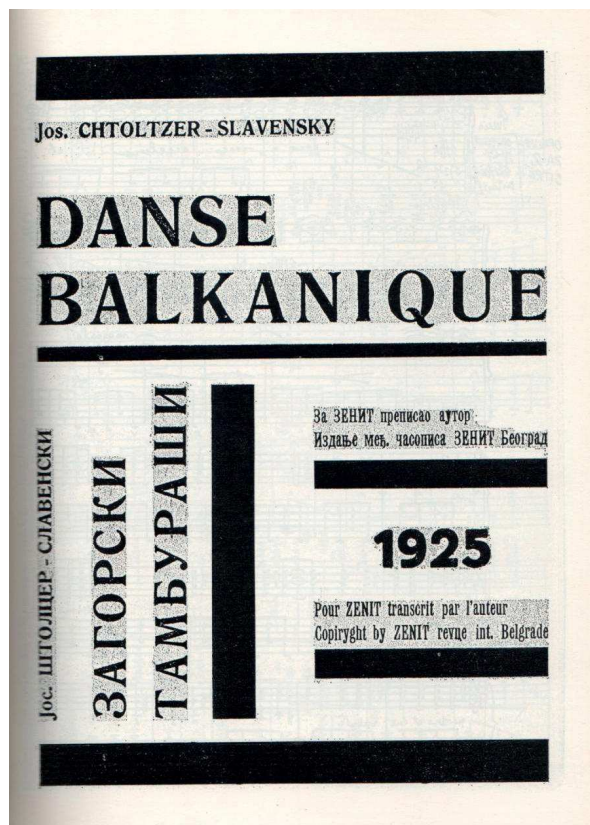

Slika 8. Josip dolazi u Beograd; snimila: Maša Hrustek Sobočan

Zagreba; kombinacija ležernog i veselog životarenja s beskrajnim *kafenisanjima* i ugošćivanjem u središtu poslovične balkanske gostoljubivosti, uz nezaobilaznu pjesmu i nesputano strujanje novih, konvencijama neopterećenih, ideja na centralnoj poziciji jugoslavenske države u začetku. I muzički život u Beogradu bio je tek na začetku. U Beogradu je u potpunosti uronio u balkanske muzičke korijene i ostao tamo do kraja života.

ZENITISTI I AVANGARDA JOSIPA SLAVENSKOG

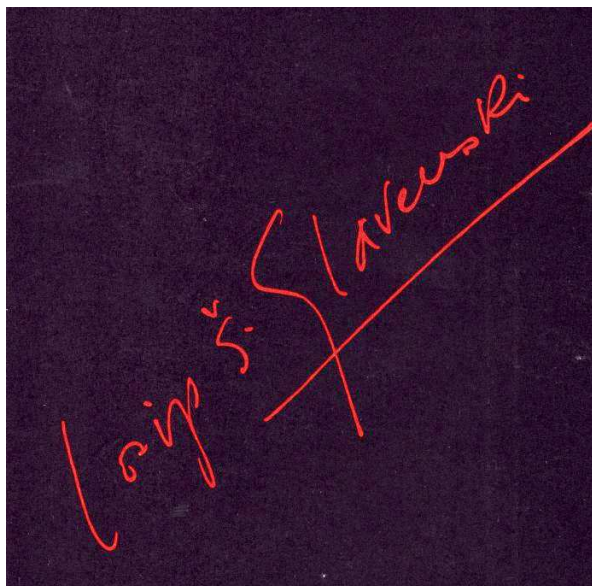
Sredinom dvadesetih u Beogradu se već profilirala avangardna umjetnička scena

Slika 9. Danse Balkanique Slavenskog objavljen u Zenitu br 36 iz 1925. god.; snimila: Maša Hrustek Sobočan

grupirana oko časopisa *Zenit*. Izlazio je u Zagrebu i Beogradu od veljače 1921. do prosinca 1926. godine. Glavni propagatori i nosioci zenitističkog pokreta su **braća Micić – Ljubomir i Branko V. Poljanski**. *Zenitzmu*, umjetničkom pravcu „jugoslavenske varijante ekspresionizma“⁴ prethodila je **1919.** formirana *Grupa umetnika* – slikara i književnika koji su svjedočanstvo o vrlo ranom uključivanju domaćih umjetnika u svjetske umjetničke avangardne suvremene tokove. Kao i ostali suvremeni pokreti, zenitizam je negativno nastrojen prema

⁴ Sanja Grujić: *Veze Josipa Slavenskog sa zenitističkim pokretom dvadesetih godina*, u: *Međimurje časopis za društvena pitanja i kulturu* 4, , ur. Kermek, Mira, Haček, Antun, Čakovec, 1983., str. 54.

Slika 10. Potpis s novim prezimenom – Slavenski; snimila: Maša Hrustek Sobočan

dotadašnjoj umjetnosti i kulturi. Njegova je specifičnost pružanje novog koncepta nove kulture – koncept „balkanskog tipa konstruktivnog stvaranja“⁵. Zenitisti su zahtijevali „balkanizaciju Europe“⁶ suprotstavljajući se preslikavanju kulturnih modela Zapada. Balkan smatraju „prastarom kolijevkom kulture“⁷ i sve-moćnom jezgrom iz koje se treba razviti nova kultura, „od kulturnog individualizma do barbarskog kolektivizma“⁸, čiji će nosilac biti simboličan novi čovjek – stvaralac – „barbarogenije“⁹. Sličnog razmišljanja bio je i sam Štolcer koji je već 1923. dodao svom potpisu i prezimenu Slavenski, što je proizašlo iz njegovog oduševljenja sa svim što ima veze s jugoslavenskim, kao i iz odbijanja njemačkog prizvuka prezimena Štolcer. U *Zenitu* broj 36 iz listopada 1925. kao separat je

⁵ Sanja Grujić, nav. dj., 1983., str. 54.

⁶ *Isto*

⁷ *Isto*

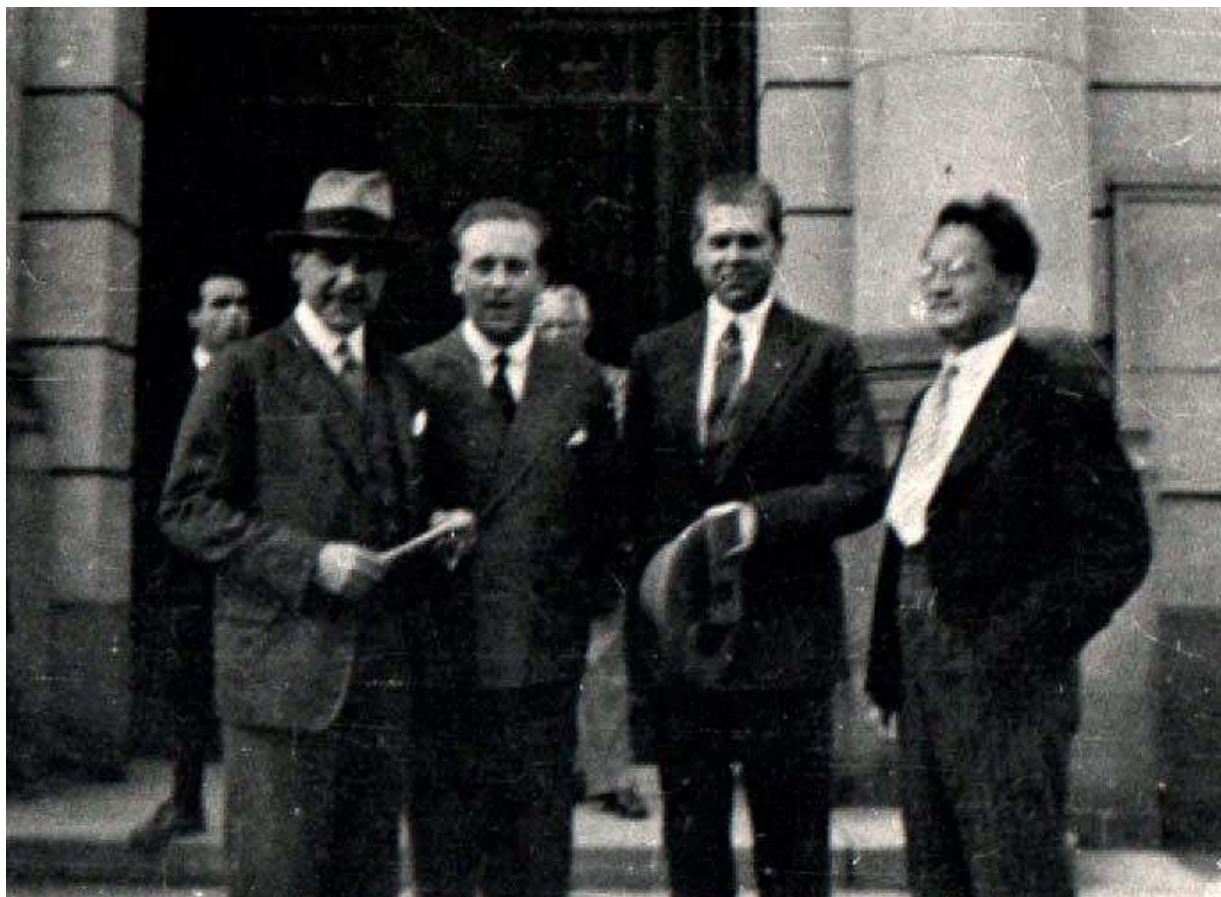
⁸ *Isto*

⁹ *Isto*

Slika 11. Josip i Milana Slavenski 1927. god. Preuzeto iz knjige *Slavenski Milan na Muzičke škole Josip Slavenski Sokoj - MIC, Bgd., 2006.*

objavljena kompozicija Slavenskog *Zagorski tamburaši – Danse Balkanique* potpisana s **Jos. Chtolzer-Slavensky**. Josip se tada svrstavao u skladatelje koji poniru u najdublje folklorne slojeve i pronalaze u njima osnove za stvaranje. Ovakav folklorni ekspresionizam donijeli su nam osim Josipa Slavenskog i Bela Bartok i Igor Stravinski. 1924. objavljen prvi, a 1925. godine drugi svezak zbirke: *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja* Josipovog prijatelja, muzikologa Vinka Žganca. Slavenski se oduševljavao i upotrebljavao u svojim djelima, ne samo međimurski melos rodne grude, već i hrvatske, srpske, makedonske, grčke narodne napjeve iz južnoslavenskih zemalja i čitavog Balkana, a takve, Balkanom inspirirane, kompozicije stvarao je već od 1910. godine. Zenitisti i Slavenski prepoznali su jedni u drugima identična zalaganja za obranu vlastitog kulturnog identiteta

Slika 12. Josip i braća Schott; snimila: Maša Hrustek Sobočan

pred nadirućom uniformnošću zapadnjaštva. I kad Slavenski kaže: „Ni jedna melodija nije tako stara da ne bi mogla biti nova.“ I: „Ja ne uvozim iz inostranstva!“¹⁰ te se izjave čine poput prirodne dopune zenitističkoj paroli: „Za balkanizaciju Europe!“¹¹. Slavenski je zajedno s Brankom V. Poljanskim stanovao na studijskoj godini u Parizu 1925./1926. No umjesto praćenja tamošnje kulturno-umjetničke scene i pohađanja stipendiranih satova kompozicije učitelja Vincenta d'Indyja na *Schola cantorum*, Slavenski se radije povukao i skladao ili pripremao kompozicije za objavu u ediciji velike i poznate tvrtke **B. Schott's Söhne** iz **Mainza**. S

tada najuglednijom svjetskom izdavačkom kućom, potpisao je ugovor 8. ožujka 1926. kojim se otkupljuju sva prava na sva njegova djela pisana do tada. Slavenski je dobio jednokratnu sumu od 30 000 franka, što i nije mnogo za sva prava svih djela, ali dobiva i svjetsku slavu i izvedbu svojih djela, što je neprocjenjivo. 1927. godina je godina velikih promjena u njegovom životu: ženi se **Milanom Ilić**, nastaje djelo svjetskog glasa *Balkanofonija*, i dok Slavenski zahvaljujući radu i trudu raste, zenitisti se gube i nestaju prodajući razvodnjenu propagandu bez konkretnih djela za sitni novac, koji su u dva navrata kasnije kao pomoć tražili i od Slavenskog. Slavenski jer bio jedan od osnivača SIMC-a (Međunarodnog društva za suvremenu muziku) 1922.

¹⁰ Sanja Grujić, nav. dj., 1983., str. 55.

¹¹ Sanja Grujić, nav. dj., 1983., str. 55.

Slika 13. Južnoslavenske popevke u ediciji *Bruder Schott* u Mainzu iz fundusa Memorijalne zbirke Slavenski Muzeja Međimurja Čakovec; snimila: Maša Hrustek Sobočan

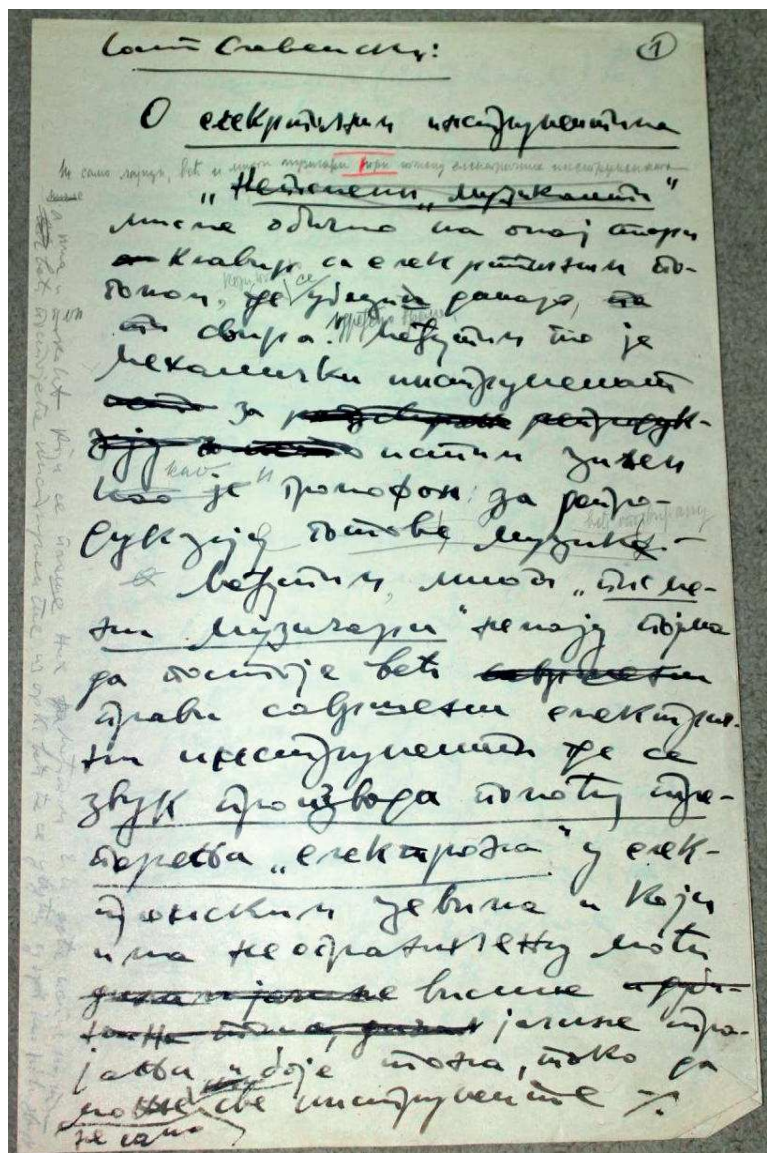
EKSPERIMENTIRANJE S ELEKTRONSKOM GLAZBOM

Slavenskog s avangardom zbližava i još jedan vid njegova djelovanja, a to je vrlo rano eksperimentiranje s elektronskom glazbom, koje seže u početak tridesetih godina 20. stoljeća te shodno tome razvijanje teoretske podloge u znanosti kojoj je sam Slavenski nadjenio ime *Astroakustika*. O astroakustici je Slavenski napisao i poveći istoimeni spis te članak naslovljen *Električni instrumenti* objavljen 1939. u *Muzičkom glasniku*¹². Astroakustikom je nazvao dio astronomije koji se bavi proučavanjem akustičkih zakona u svemiru. Isti zakoni koji vrijede u glazbi važe i u svemiru, i tamo se primjenjuju potpuno. Slavenski nikad nije naginjao sentimentu, niti čitao ro-

¹² Josip Slavenski, *Električni instrumenti*, u: *Muzički glasnik IX*, Beograd 1939, br. 1.

Slika 14. Trautonij iz fundusa Memorijalne zbirke Slavenski Muzeja Međimurja Čakovec; snimila: Maša Hrustek Sobočan

Slika 15. Rukopis članka O električnim instrumentima iz fundusa Memorijalne zbirke Slavenski Muzeja Međimurja u Čakovcu; snimila: Maša Hrustek Sobočan

mane, za njega je muzika bila znanost i eksperiment. Trautonij – preteču današnjeg sintesajzera nabavio je 1937. i idućih dvije – tri godine eksperimentirao s elektronskim zvukom, strastveno se zalažući za ideju da je elektronska glazba glazba budućnosti. I kako je samo bio u pravu! Tih se godina, 1936. i 1937. iscrpno bavi proučavanjem tonskog sistema. Kao rezultat tog proučavanja bio je zaključak da je rješenje tonskog sistema u **prirodnom**

tonskom sistemu od 53 tona u oktavi. Napisao je i kompoziciju u tom sistemu *Muzika harmonije i disharmonije*, poznatija pod komercijalnijim naslovom: *Muzika 36* (1936.) i kompoziciju za 4 trautonija i udaraljke – obje objedinjene pod jednim nazivom: *Muzika za prirodni tonski sistem* (1937). Na tom eksperimentalnom tragu je i *Muzika 38* napisana za i izvedena na Venecijanskom muzičkom bijenalu 1938. U tim predratnim godinama ovakva vizionarska eksperimentalna djela mogla su ga koštati glave jer su za postulate, koje tada u umjetnosti propisuje socijalistički hitlerovski režim, nerazumljiva i previše larpurlatistička.

STVARALAČKE FAZE SLAVENSKOG

Cijenjena muzikologinja dr. Eva Sedak koja je proučavala Slavenskog i opširno pisala o njegovom životu i skladbama podijelila je stvaralaštvo Slavenskog na tri faze¹³:

I. faza: 1913. – 1926. (Čakovec, Varaždin, Ptuj, Budimpešta, Prag, Zagreb, Pariz)
Najpoznatija djela nastala u tom razdoblju:

¹³ Preuzeto iz Tatjana Marković, *Internacionalna djelatnost Josipa Slavenskog u svetu njegove korespondencije*, u: *Josip Slavenski i njegovo doba*, Zbornik sa naučnoga skupa povodom 50 godina od kompozitorove smrti, ur. Živković, Mirjana, Muzikološki institut SANU, Beograd, 2006., str. 39 - 46.

Nokturno, Prvi gudački kvartet, začetak Drugog gudačkog kvarteta, tri glasovirske suite, Sonata; a skladbe: Violinski koncert, Pesme moje Majke, Chaos (1932.), Drugi gudački kvartet i neki aspekti Religiofonije, iako nastale nakon 1926., u većoj ili manjoj mjeri začete su u prvom razdoblju.

II. faza: 1926. – 1939. (Beograd)

Milana Slavenski taj vremenski period stvaranja Slavenskog naziva: **Balkanski ciklus.**

U tom periodu nastaju ova velika djela: *Balkanofonija, Drugi gudački kvartet, Chaos, Religiofonija, Muzika harmonije i disharmonije*, poznatija pod komercijalnijim naslovom: *Muzika 36, Muzika 38, Balkanske igre i Pesme moje majke, Treći gudački kvartet, Violinski koncert.* Sva su ova djela vrlo specifična i vrijedna te ga čine skladateljem svjetska glasa. Većina tih djela nastajala je sporo i dugotrajno se razvijala iz manjih djela u veće opuse. Jedno od njegovih najpoznatijih

djela *Pjesme moje majke (1. Međimorje, kak si lepo zeleno; 2. Tu za repu, tu za len; 3. Imala je majka tri jedine kćerke; 4. Raca plava po Dravi)* nalazimo u različitim verzijama i opsezima čak od 1913. pa do 1939. kada ga Slavenski definitivno uobličuje.

U tom plodnom razdoblju Slavenski je napisao i muziku za dva filma: 1933. *Pesma crnih brda* ili *Fantom Durmitora (Das Lied der schwarzen Berge (Auf den schwarzen Bergen))* i za prvi zvučni film kod nas *A život teče dalje* 1934. – 1935. Napisao je i glazbu za dramu Antonija Panovića *Pečalbari* 1936.

III. faza: 1940.-1955. (Beograd)

„Vrak vas skeljl, moji Međimurci, idemo pljesat!“

U toj fazi Slavenski više ne dostiže brojčano ni kvalitetom prijašnje skladateljske rezultate. No, zauzvrat vrlo mnogo daje društveno angažiranim radom, nagingujući pritom ljevičarskoj orijentaciji, po prirodi svog radničkog podrijetla. Zajedno s

Slika 16. Društvo Međimuraca u Beogradu 1938. god.; snimila: Maša Hrustek Sobočan

Andrijom Habušom, zemljakom i istaknutim komunistom, vodi u Beogradu **Hrvatsko prosvjetno društvo Međimuraca**. Slavenski je bio umjetnički voditelj pjevačke i tamburaške sekcije. Bio je odgovoran i za vođenje folklorne sekcije uz drugog voditelja - Martina Glavinu rodom iz Preloga te su često zajednički i timski osmišljavali koreografije. Prema zapisima riječi nekadašnjih aktivnih članova društva, Slavenski je jako volio Međimurje i Međimurce. Često im je znao ushićeno reći: „Vrak vas skeljil, moji Međimurci, idemo pljesat!“¹⁴. Nakon odrađenih proba s članovima, još bi dugo u noć ostajao u društvu sređujući administrativne poslove i papire. Od zapaženijih nastupa Društva ističe se postavljanje i izvedba igrokaza *Matija Gubec* u Manježu 18. prosinca 1940. za koji je Slavenski napisao glazbu. Igrokaz je doživio samo dvije izvedbe prije nego je zabranjen.

Slavenski je bio i omiljeni profesor čija su djela tadašnji mladi umjetnici, đaci i studenti više uvažavali i bolje razumijevali nego tadašnja muzička kritika. 1937. osniva se u Beogradu Muzička akademija gdje Slavenski dobiva mjesto nastavnika u srednjoj školi Muzičke akademije. Danas ta škola nosi njegovo ime. Poslije rata radi i kao profesor kompozicije na Muzičkoj akademiji, od 1945. kao izvanredni, a od 1949. kao redovni profesor. Završetak Drugog svjetskog rata Slavenski je, kao i svi, pozdravio s oduševljenjem i s entuzijazmom i dobrovoljno sta-

vio svoju glazbu u službu veličanja naroda i rada u to postratno doba obnove i izgradnje. Takvo što bilo je normalno i za očekivati u jeku socijalističkog napretka i uslijed prvih napora izgradnje novog društva i države. Tada nastaju *Borba za Jugoslaviju – Simfonijski epos* s kojim pozdravlja oslobođenje; orkestrirao je *Internacionalu*, harmonizirao partizanske pjesme te napisao pjesme podrške radnim akcijama kao što su: *Pesma omladini*, *Da nam živi rad*, *Udarnička*, *Pesma petogodišnjem planu* i pjesme koje veličaju osobu predsjednika države SFR Jugoslavije druga Tita. Također je vodio i zbor prosvjetnih radnika. No društveno angažirano propagandno skladanje prigušivalo je umjetnika u njemu. U trenutku kad je to shvatio, ostavio se takvog angažmana.

SMRT

Josip Štolcer Slavenski umire 30. studenog 1955. u 60-toj godini, u svom domu u Beogradu u Ulici Svetog Save 33. Dva dana prije smrti, u povodu državnog praznika Dana Republike, dodijeljena mu je službena nagrada: *Orden za zasluge za narod I. reda*. Uzrok smrti nigdje nije javno naveden, no iz biografske knjige *Josip*, njegove udovice Milane Slavenski, ikome tko je doživio gubitak voljene osobe na taj način, sasvim je jasno da se radilo o raku, najvjerojatnije pluća. Bolest je došla i pokosila ga u par mjeseci.

MEMORIJALNA ZBIRKA SLAVENSKI

Dr. Vinko Žganec, priznati muzikolog, popisivač međimurskih pučkih popijevki, prijatelj Slavenskog, još je davne 1954. pismeno posvjedočio o namjeri

¹⁴ Marija Novak, *Uspjela umjetnička stilizacija kola „Tu za repu, tu za ljen“ u scenskoj postavi Slavenskog*, u: Međimurje časopis za društvena pitanja i kulturu 4, ur. Kermek, Mira, Haček, Antun, Čakovec, 1983., str. 72.

osnivanja Memorijalne zbirke Slavenski u tadašnjem novoosnovanom čakovečkom Gradskom muzeju, čiji je ravnatelj tada bio još jedan domaći umjetnik i entuzijast, akademski kipar **Aleksandar Schulteiss**. Tako Žganec u *Međimurskoj reviji* 1959. u članku: *Slušao sam riječi kompozitora Slavenskog* (baziran na magnetofonskoj snimci razgovora vođenog sa Slavenskim 1954.) opisuje želju da se snimka i „riječi Slavenskog prenesu na ploču, koja bi se pohranila u muzejskoj sobi u rodnom mu gradu Čakovcu, koju tamošnji njegovi štovatelji pripremaju, da u njoj izlože najvažnije stvari vezane s njegovim muzičkim stvaranjem“¹⁵.

Ovim prvim poticajima o formiranju zbirke Slavenski pridružio se 1959. i **Vinko Lisjak**, tada direktor tek osnovanog Narodnog sveučilišta, koji je zajedno sa studentima **Zavičajnog kluba Međimuraca u Zagrebu** pokrenuo konkretne korake u akciji dobivanja predmeta za memorijalnu skladateljevu sobu. Započeta je živa prepiska s udovicom Milanom Slavenski na relaciji Zagreb – Čakovec – Beograd.

1965. osnovan je odbor za obilježavanje **70. godišnjice rođenja kompozitora i 10. godišnjice smrti**. Odbor upućuje radnu ekipu: Aleksandar **Schulteiss**, **Stjepan Leiner** i **Boris Lisjak** u Beograd sa zadatkom da snime svu muzičku ostavštinu i da animiraju suprugu Slavenskog da ustupi dio inventara, povezanog sa stvaralaštvom Slavenskog, za memorijalnu sobu u čakovečkom muzeju.

¹⁵ Vinko Lisjak, *Tako je počelo...*, u: *Međimurje časopis za društvena pitanja i kulturu* 4, 1983., ur. Kermek, Mira, Haček, Antun, Čakovec, 1983., str. 116.

Dana 11. kolovoza 1965. u čakovečki muzej stižu ovi predmeti iz vlasništva pokojnog Slavenskog: teleskop ručne izrade i elektronski aparat *Telefunken-Trautonium* kao poklon, te harmonij marke *Estey Organ Co.* iz Brattelboroa u državi Utah iz SAD-a i citra marke *Johann Jobst* poslani na pohranu. S teleskopom ručne izrade Slavenski je noću sa svoje terase u ulici Sv. Save promatrao zvijezde, a na elektronskom instrumentu trautoniju tvrtke Telefunken-Siemens, koji je Slavenski nabavio 1937. iz Njemačke, obavljao je pokuse iz elektronske glazbe kad je ona bila još nepoznata i glazbenicima iz struke. Zadnja dva predmeta izuzetne su sentimentalne obiteljske vrijednosti pa je udovica ispočetka oklijevala dati ih Muzeju za stalno. Citra je pripadala Josipovom ocu i to je Josipov prvi instrument na kojem je učio svirati iz očevih pouka. Harmonij je Josipu darovala supruga Milana za njegov pedeseti rođendan kao utjehu za njegov međimurski harmonij koji je prodan u Čakovcu za njegova odsustva. Uz ove predmete stiže i nešto notnog materijala i fotodokumentacija.

19. svibnja 1966. Miran Kučiš iz Zagreba, sin Josipove sestre i šogora, Julije i Tihomila Kučiša, prilaže za Memorijalnu zbirku iz svoje ostavštine: bilježnice, list iz dnevnika, razglednice, pisma, tiskane partiture te nekoliko časopisa u kojima se piše o Slavenskom.

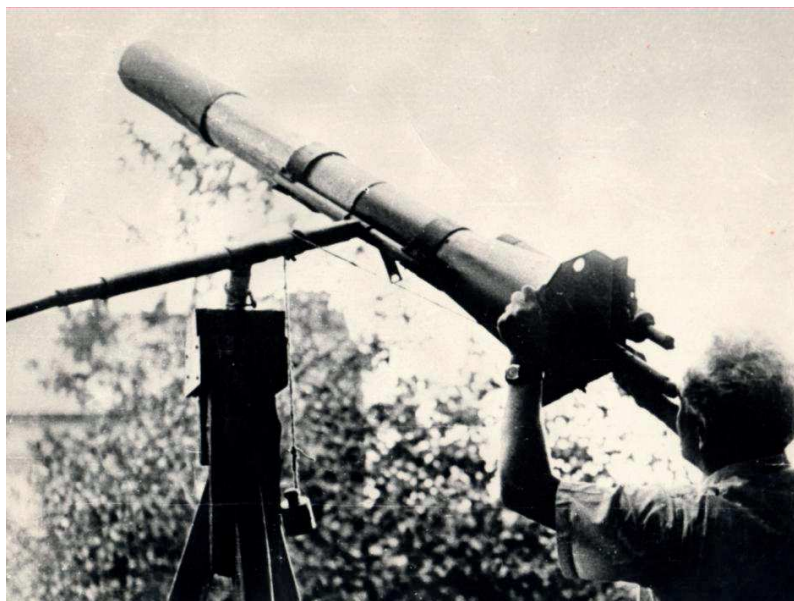
Prvi postav memorijalne sobe Slavenski svečano je otvoren 8. svibnja 1966. u vanjskoj fortifikaciji palače Starog grada, u kojoj je tada bio smješten Gradski muzej Čakovec. Istog je dana postavljena i spomen ploča na rodnoj kući Slavenskog na inicijativu Zavičajnog kluba studenata Međimurja iz Zagreba.

Slika 17. Citra Josipovog oca iz fundusa Memorijalne zbirke Slavenški Muzeja Međimurja Čakovec; snimila: Maša Hrustek Sobočan

1976. godine ponovno se uspostavlja prepiska Muzeja s udovicom Slavenskog, u kojoj se ju moli za ustupanje namještaja radne sobe Slavenskog kako bi se što vjernije i neposrednije predočio radni ambijent u kojem je skladatelj stvarao. U međuvremenu udovica Slavenskog umire, a početkom 1981. za ostavštinu Josipa Slavenskog bore se Muzej u Čakovcu i Muzička škola Josip Slavenski, također odlučna u postavljanju memorijalne sobe Josipa Slavenskog. Slučaj vodi i ocjenjuje Republički zavod za zaštitu spomeni-

ka kulture u Beogradu. U polemiku se upliće Nikola Žanetić, nasljednik koji je svjedočio Milaninoj želji da poslije njezine smrti ostavština prijeđe u Josipov rodni Čakovec. Spor je ubrzo razriješen u duplu korist i čakovečkog muzeja i grada Beograda. Dana 23. prosinca 1981. u Čakovec stiže velika pošiljka Josipovih predmeta – od namještaja, partitura, bilješki, albuma, instrumenata do osobne knjižnice i primjeraka vlastitih tiskanih partitura. Drugi, veći dio predmeta iz stana obitelji Slavenski, kao i većina

Slika 18. Josip s teleskopom; snimila: Maša Hrustek Sobočan

prepiske (1099 pisama), originalne fotodokumentacije, muzikalija, biblioteke ipak je ostala u Beogradu. Predmeti su poslužili kao osnova za formiranje **Legata Slavenski** formiranog u Beogradu 1983. godine.

U povodu 100. obljetnice rođenja Josipa Štolcera Slavenskog 1996. u Muzeju Međimurja otvoren je novi, moderniji postav memorijalne sobe Slavenski, ovaj puta u glavnoj palači čakovečkog Starog grada. Pripremom Memorijalne zbirke Slavenski za registraciju pri Ministarstvu kulture u 2013. godini u Muzeju obavljena je revizija građe unutar Zbirke. Građa je najvećim dijelom donacija udovice Slavenskog i Josipovih nasljednika iz obitelji sestre Julije, udane Kučiš, uz nešto donirane prepiske čakovečkog mu prijatelja i nekadašnjeg ravnatelja Prve međimurske štedionice Ladislava Kronasta. U Zbirci je od velikog broja jedinica građe dosada bilo inventirano samo devedesetak predmeta, većina kojih je iskorištena za stalni postav memorijalne sobe Josipa Slavenskog. Nakon obrade ostale neinventirane

građe pohranjene u Muzeju, broj se popeo na 584 jedinica inventirane građe. Najvredniji primjerci Zbirke su prije svega skladateljevi autografi, odnosno originalne partiture, od kojih pojedini datiraju u same začetke umjetnikovog stvaralaštva u drugom desetljeću dvadesetog stoljeća. Tu spadaju i skladateljevi ručno pisani članci o astrofizici, bilješke o pročitanim knjigama i prepiska s obitelji sestre Julije u Donjem Kraljevcu i

starim prijateljem Lackom Kronastom u Čakovcu, koji je za njega rješavao pravne i imovinske odnose u rodnom gradu od kada je Slavenski odselio u Beograd. Iz tih pisanih tragova vidljivo je da je Slavenski čitao i pisao na hrvatskom, francuskom, engleskom, njemačkom i mađarskom jeziku te ortografski u jednakoj mjeri koristio latinično i ćirilično pismo. U Zbirci je također 13 magnetofonskih traka sa snimljenom glazbenom izvedbom djela Slavenskog i intervjuom sa Slavenskim kojeg je vodio također renomirani hrvatski muzikolog rodom iz Vratišnica dr. Vinko Žganec, prema čemu zapis ima dokumentarnu dvostruku vrijednost jer sadrži svjedočanstvo o našem poznatom skladatelju Slavenskom i slavnom muzikologu Žgancu. U fondusu Zbirke nalazi se i čitav inventar beogradske radne sobe Slavenskog – namještaj, ćilimi, instrumenti (koncertni klavir manjih dimenzija, harmonij, citra, trautonij, dvojnice) kao i čitava osobna skladateljeva biblioteka od nekoliko stotina naslova.

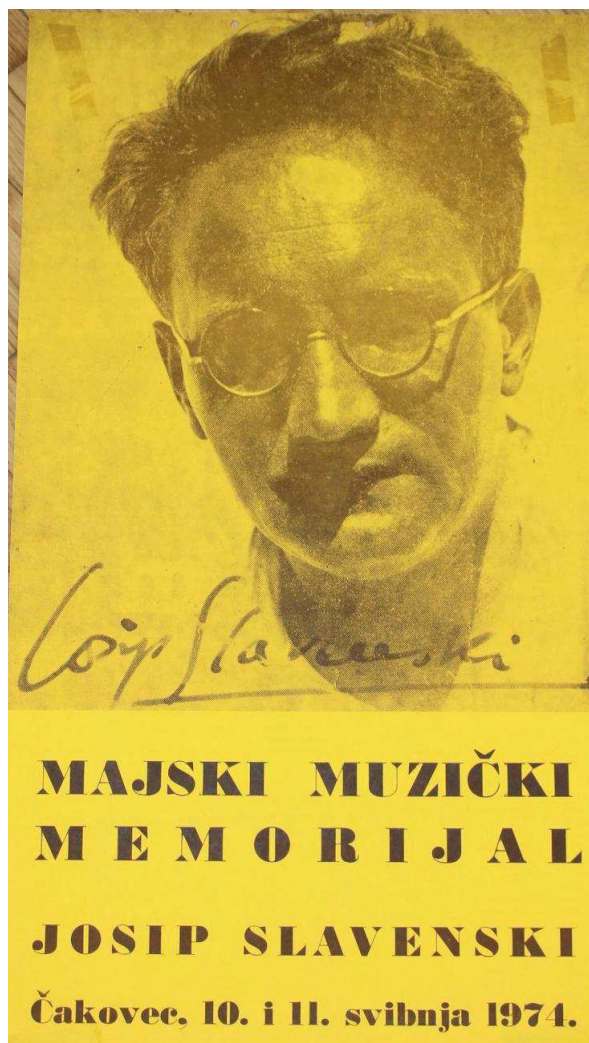
MAJSKI MUZIČKI MEMORIJAL JOSIP ŠTOLCER SLAVENSKI

Muzej Međimurja Čakovec je osim *Legata Josip Slavenski* u Beogradu jedini hrvatski muzej koji čuva i prezentira materijalnu ostavštinu ovog renomiranog skladatelja rođenog u Hrvatskoj. Osim samog Muzeja, u očuvanje sjećanja na lik i djelo Slavenskog aktivno je uključena čitava zajednica pod vodstvom grada Čakovca i Centra za kulturu u kojem se svake godine održava *Majski muzički memorijal* počevši od davne 1974. godine. Memorijal se održava na skladateljev rođendan (11. svibnja 1896.) i ugošćuje mnoge poznate strane i domaće glazbene umjetnike, kao i laureate godišnje Vjesnikove nagrade koja nosi ime Štolcera Slavenskog. Uz koncerte se održavaju i razne tematske izložbe te okrugli stolovi.

Za vrijeme trajanja *Majskog muzičkog memorijala* glazbenici i gosti festivala posjećuju memorijalnu sobu Slavenskog u Muzeju uz vodstvo kustosa koji priča o njegovom životu.

ZAKLJUČAK

Svojim upornim glazbenim istraživanjima i djelima toliko specifičnim, da ga se nikako ne može svrstati unutar određenog pravca ili škole, Slavenski je upisao svoje ime na bezvremensku lentu zaslužnih umjetnika, a ono proporcionalno dobiva na značenju kako vrijeme sve više odmiče. No kako bi znanje o njemu i njegovom stvaralaštvu prodrlo do čim većeg broja ljudi, potrebno je prilagoditi informaciju današnjem dobu pojačanog marketinga i ubrzanom protoku informacija internetom. Upravo će se zbog toga

Slika 19. Prvi Majski muzički memorijal Josip Štolcer Slavenski 1974., plakat iz fundusa Memorijalne zbirke Slavenski Muzeja Međimurja Čakovec; snimila: Maša Hrustek Sobočan

pristupiti digitalizaciji i multimedijalnoj prezentaciji ostavštine Slavenski u bliskoj budućnosti, kako bi ostao zapisan u kolektivnoj memoriji te dobio tretman velikana, kakav i zaslužuje.

LITERATURA

Josip Slavenski i njegovo doba, Zbornik sa naučnoga skupa povodom 50 godina od kompozitorove smrti, ur. Živković, Mirjana, Muzikološki institut SANU, Beograd, 2006.

Sedak, Eva, *Josip Štolcer Slavenski, skladatelj prijelaza I*, Zagreb, 1984.

Slika 20. Jedan od posljednjih portreta Josipa Slavenskog iz 1955. god.; snimila: Maša Hrustek Sobočan

Čakovečki dani hrvatske glazbe „Josip Štolcer Slavenski“, Zbornik radova s okruglog stola na temu „100 godina rođenja Josipa Štolcera Slavenskog“ 09. svibanj 1996., Centar za kulturu Čakovec, Čakovec, 1996.

Međimurje časopis za društvena pitanja i kulturu 4, 1983., ur. Kermek, Mira, Haček, Antun, Čakovec, 1983.

Sedak, Eva; Lisjak, Vinko; Varga, Ladislav: *25 godina Vjesnikove nagrade za glazbu Josip Štolcer Slavenski*, Čakovec, 1996.

Slavenski, Milana: *Josip*, Muzička škola Josip Slavenski SOKOJ – MIC, Beograd, 2006.

Josip Štolcer Slavenski 35. godina Majskog muzičkog memorijala, ur. Varga, Ladislav, Centar za kulturu Čakovec, Čakovec, 2009.

JOSIP ŠTOLCER SLAVENSKI —MUSICAL GENIUS FROM ČAKOVEC WITH BELGRADE ADDRESS AND INTERNATIONAL REPUTATION

Composer Josip Štolcer Slavenski (born in Čakovec, 1896 — died in Belgrade, 1955) lived and composed in the very turbulent political times of frequent regime changes between the two World Wars. He was born at the time of Austro-Hungarian Monarchy in the small town of Čakovec, in the far north of the Kingdom Croatia-Slavonia, in the county of Međimurje, under strong Hungarian rule and influence. He started his musical career in the very centre of the modern times, marked by the emergence of the Secession on the art scene. This nonchalant and cosmopolitan looking young man, a Budapest and Prague student, unencumbered by territorial or mental boundaries, managed very soon to push the boundaries of his local community. For some time he was lecturing at the “Royal Academy of Music” in Zagreb, but he soon moved to at the time more liberal Belgrade, spending the rest of his life there. His musical work shows how he grew in maturity and developed a specific avant-garde musical expression connecting the Balkans melody and Slavic songs with the principles of modern music. After the Second World War he was the state’s official composer of programmatic songs glorifying Tito and the ideas of the new communist federal Yugoslavia. In the Međimurje County.

Museum, in his birthplace Čakovec, the Slavenski Memorial Collection was established comprising his original and published scores, a library and a study. The correspondence between Slavenski and his sister Julija’s family members, and his old friend Ladislav Kronast, director of the First Međimurje Savings Bank was preserved. Ladislav Kronast was a man Slavenski very often confided in, and entrusted him with the property matters concerning his house. His passion for astronomy and astrophysics is not as well known as his music. The Museum holds the composer’s telescope, his books, notes, and a longer handwritten text on astrophysics. The Slavenski Memorial Collection has been recently revised. Its digitisation and arrangement for a new multimedia display has been planned.